

שני כוחות באדם אחד \ ה.

חלק ב: ביאור הסוגיא

תוכן:

- א. הצגת הסוגיא
- ב. ביאור ספק הגמ' ג. שיטת הר"ח
- קושיות הראשונים
- העמקה בשיטת הר"ח
- סיכום
- יישוב דברי הראשונים
- ד. שיטת הרמב"ם

א. הצגת הסוגיא

אומרת הגמ' ה.

"תניא נמי הכי, אחרים אומרים: עמד במקומו (רש"י: זרק חפץ וקבלו אחר, עמד המקבל במקומו) וקיבל – חייב (רש"י: חייב הזורק, דאיהו עבד עקירה והנחה). עקר (רש"י: המקבל) ממקומו וקיבל – פטור (רש"י: הזורק, דלא איתעביד הנחה מכחו). בעי רבי יוחנן: זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו מהו? מאי קמבעיא ליה (רש"י: מאיזה טעמא יפטור, הא עבד עקירה והנחה!)? אמר רב אדא בר אבהו: שני כחות באדם אחד קא מבעיא ליה. שני כחות באדם אחד, כאדם אחד דמי וחייב! או דילמא כשני בני אדם דמי ופטור (רש"י: דהווי להו שנים שעשאוהו, דכיון שלא הניח החפץ לילך עד מקום הילוכו ולנוח, אלא רץ אחריו ועכבו - הויא ליה עקירה קמייתא בלא הנחה) תיקו"

ב. ביאור ספק הגמ'

אנו מבינים מחלק השני של הגמ' שישנם שני צדדים כיצד להתייחס לאדם שתפס חפץ שהוא עצמו זרק. מצד א' אפשר לומר שסוף כל סוף הכל היה עשוי על ידי אדם אחד ברציפות, ולכן גם הזריקה וגם התפיסה נעשות מכח האחד, בלשונו של רש"י, "הא עבד עקירה והנחה" ולכן יש צד לומר שהוא חייב. מצד שני אפשר לומר שהתפיסה היא כח שלילי לכוונה הראשונה של הזורק (כמו שמצינו בדברי רש"י "אלא רץ אחריו ועכבו", כלומר הוא עשה מעשה נגד המעשה הראשון שלו) ולכן זה כמו הדין של "שנים שעשאוהו" ולא נתקימה מחשבה הראשונה של הזורק ולכן הוא פטור. ונבאר את מושג זה בפסקה הבאה בס"ד.

לתוספת הבנה, **הרב מיכאל הרשקוביץ** שליט"א הסביר באריכות שיש חילוק חשוב בין זריקה לשאר מיני העברות: בכל ההעברות החפץ נמצא על הגוף שלי. כשאני זז החפץ זז איתי, כשאני מפסיק ללכת החפץ נעצר בהכרח. משא"כ בזריקה. כשזרקתי את החפץ, מזמן שהחפץ יצא מידי סיימתי כבר את כל ההעברה. מכח הזריקה הזאת תהיה העברת ד' אמות או העברת רשות אע"פ שהחפץ כבר לא נמצא אצלי. יותר מזה, כלול בתוך הזריקה הזאת גם הכח שממנו יגרם שהחפץ יונח.

מתוך ההבנה זאת אפשר להבין יותר את הצד של "כשני בני אדם דמי ופטור". אפשר לומר שהזורק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו פטור בגלל שהתפיסה שלו נחשבת כפעולה חדשה ממש, בלי שום קשר לפעולה הקודמת בגלל שברגע שבו הוא זרק את החפץ הוא כבר סיים את פעולתו לגמרי. כלומר, עכשיו כשהוא תופס את החפץ באמצע הילוכו הוא כמו **בן אדם חדש**. הוא עצר את כח ההנחה שהיה בזריקתו, ולכן אפשר לומר שהוא פטור מטעם "שנים שעשאוה". שכשם שבשנים שעשאוה, אף אחד לא עשה מלאכה מלאה ולכן שניהם פטורים, הוא הדין כאן. בהתחלה הזורק עקר את החפץ וזרק אותו, ולפני שהזריקה הגיעה לסיומה הוא הפסיק את הליכתו של החפץ עם הנחה חדשה שלא היתה מכח המעשה הקודם כי בזמן זריקתו הוא לא התכוון לעכבו, ולכן אומרת הגמ' "כשני בני אדם דמי ופטור".

שוב מצאתי את החילוק הזה בספר '**מנחת אריאל**' (ועוד כמה אחרונים כתבו אותו רעיון בסגנונות שונים):

"וצ"ל שהביאור הוא כך, דבמעביר הוי הכל חדא מעשה אריכתא, דהיינו עקירה העברה והנחה, משא"כ בזורק הרי מעשה שלו נגמר בזריקה, ולכן צריך שהכל יהיה מונח במעשה זריקה, דהיינו גם העברה וגם ההנחה ולכן אף אם הוא עצמו תפס החפץ תוך כדי הילוך יש לפטור, כיון דההנחה הזאת אינה שייכת לזריקה, ונמצא דמכח הזריקה לא נעשתה הנחה, וההנחה דנעשתה הוי דבר חדש דאינה שייכת לזריקה".

סיכום:

אם תפיסת החפץ נחשבת כמו המשך לפעולה הקודמת, הרי זה "שני כחות באדם אחד כאדם אחד דמי וחייב". לעומת זאת, אם יש הפסק בין הזריקה לתפיסה הרי זה "כשני בני אדם דמי ופטור".

ג. שיטת הר"ח

התוס' (ד"ה: 'כשני בני אדם דמי ופטור') מביאים גירסא שונה, ומתוך זה הבנה הפוכה בדברי הגמ' זו"ל:

"ור"ח גריס איפכא. כשני בני אדם דמי וחייב (לעומת מה שמצינו בגירסא שלנו 'כשני בני אדם דמי ופטור'), דאמר לעיל עמד במקומו וקבל חייב, והכי נמי כי קבלה הוא עצמו ולא חטפה מהילוכו ליחייב דהא איתעביד מחשבתו. או דילמא כאדם אחד דמי ופטור (לעומת מה שמצינו בגירסא שלנו 'כאדם אחד דמי וחייב') דהוי כמו שנותן מימינו לשמאלו דאע"פ שהעבירה ד' אמות פטור".

מבואר מדברי הר"ח שסברת הפטור מצד "כאדם אחד דמי" היא האפשרות לומר שזריקה שהונחה ביד הזורק מקבילה לפטור שמצינו אצל מי שמעביר חפץ מיד ליד. לעומת זאת, סברת החיוב מצד "כשני בני אדם דמי" היא שנתקיימה כוונת הזורק. היינו שצ"ל שהר"ח מבין שהפירוש ב"נעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו" היא שהזורק רץ וקיבל את החפץ בעמידה (תפיסת החפץ בעמידה היא סימן שנתקיימה מחשבתו), בדיוק אותו החיוב שראינו בתחילת הסוגיא אצל "עמד (המקבל) במקומו וקיבל - חייב". ששם כמו כאן נתקיימה מחשבתו של הזורק בהנחת החפץ.²

² ואולי גם הר"ח יסכים שב"נעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו" הזורק יהיה פטור אם הוא חטף את החפץ באמצע כמו שפירש רש"י, שהרי ההנחה שהיתה ראויה להיות לא יצאה לפועל ולא נתקיימה מחשבתו שהיתה לו בשעת זריקתו.

קושיות הראשונים על דברי הר"ח

ישנן הרבה שאלות מהראשונים על שיטת הר"ח, ונבאר את עיקר דבריהם. **הרמב"ן** שואל שלפי גירסת הר"ח יוצא שהצד השני בספק אומר שהעברת חפץ אצל אותו אדם מיד ימינו לשמאלו היא **כח אחד** ולא שני כוחות. ואם כן, אין זה מתאים לדין של הגמ' העוסקת ב**שני כוחות**.

בדברי **הרשב"א** מצינו את שאלת הרמב"ן ועוד שאלה נוספת. הגמ' מתארת את הציור של שני כחות בלשון של עקירה – "זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו מהו". הפירוש הפשוט בתיבת "ונעקר", הוא שהאדם שינה את מצבו הקודם. כלומר, "ונעקר הוא ממקומו" פירושו שהוא פתאום עשה משהו נגד כוונתו הראשונה. אבל בהסבר הר"ח לצד החיוב, הר"ח כתב "כי קבלה הוא עצמו **ולא חטפה** מהילוכו ליחייב". כלומר, שמדברי הר"ח רואים שהוא עמד במקום שהחפץ היה ראוי ללכת לשם והוא **קיבל** שם את החפץ, אך לא **חטף** אותו. קבלה כזאת לא מסתדרת עם לשון הגמ'. **התוס' רא"ש** שואל עוד שאלה חזקה על שיטת הר"ח. הרי ברוב הלכות שבת, משמעות המילה "פטור", היא פטור אבל אסור. לעומת זאת בגירסת הר"ח המשמעות של המילה פטור הוא מותר. שהרי בהסברו של הר"ח לסוגיא הוא אמר שזה כמו מי שהעביר חפץ מיד ימינו לשמאלו, שזה דבר שמותר לגמרי. ואם כן לא מתאימה הבנת הר"ח למילה "פטור".

העמקה בשיטת הר"ח

כדי להגן על הר"ח מהשאלות הנ"ל, אנו צריכים להעמיק ולהתבונן בהגדרת "העברה" ובהגדרת "מקום". כלומר, כשיש לי חפץ ביד, יש שני היבטים להגדיר איפה החפץ נח:

א. החפץ נמצא ביד אבל באמת הוא שייך לקרקע שמתחתיו.

ב. החפץ פשוט נמצא ביד שלי.

ולפני ביאור הדברים אנו צריכים להדגיש עוד נקודה חשובה מאוד מדברי ה"**אבי עזרי**" על הרמב"ם (הל' שבת פ"ג ה"ט"ו)³. בכל ההעברות מצינו שהנחת גופו נחשבת כהנחת החפץ, כלומר, בכל ההעברות אומרים שהחיוב של הנחת החפץ מבוסס על הנחת גוף העוקר, ולכן כשהגוף של העוקר מגיע למקום חדש והחפץ נמצא עליו, זה פשוט שגם החפץ נמצא באותו המקום החדש.

לעומת זאת בזריקה **הנחת החפץ לא תלויה בהנחת הגוף**, שהרי בסוף הילוכו של החפץ תהיה הנחה גמורה בלי הגוף של הזורק. כלומר, סוג ההעברה שנקראת זריקה מתחיל בידו של העוקר, אבל משך הליכתו של החפץ אינו תלוי בעקירתו והנחת גופו של הזורק. מה שאין כן בשאר ההעברות.

אם מצרפים הבנה זו עם ההיבט השני שהצגנו לעיל בשאלה איפה החפץ נמצא, דברי הר"ח מובנים. הר"ח סובר שבכל ההעברות החפץ שייך ליד שבו הוא נמצא, כהיבט השני לעיל. אולם, בכל זאת עדיין יש את החיוב מטעם "הנחת גופו כהנחת חפץ דמיי". כלומר, כאשר הגוף נח החפץ גם נחש מונח כיוון שיש קשר בין החפץ לקרקע ע"י הנחת הגוף. מה שאין כן בזריקה. כשהזורק זורק את החפץ, בפוטנציאל כבר יש מקום שהחפץ אמור לנוח שם. ולכן כשיש חזרה וקבלה ביד, החפץ לא הלך למקומו, אלא 'חזר' ליד הזורק. כשהאדם רץ ועמד לקבל את החפץ, והחפץ נח בידו, התחלת התהליך

³ מבוסס על החילוק הקודם בין הכח שטמון בזריקה (היינו הכח לנוח מעצמו) לעומת שאר ההעברות.

היתה בידו של הזורק וגם סיוס התהליך היה בדיוק באותו המקום- דהיינו ידו (וכנ"ל לא מסתכלים על הקרקע מתחתיו וגם לא היתה הנחת גופו עם החפץ), ולכן החפץ לא זז כלל והזורק פטור.

סיכום שיטת הר"ח בדברי הגמ'

כאן אנו צריכים להכניס כל מה שאמרנו בשיטת הר"ח לדברי הגמ' עצמה. לפי הנ"ל, יש לר"ח גישה אחרת לגמרי בדברי הגמ' ונבאר כל חלק כמו שהוא.

"בעי רבי יוחנן, זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו מהו?" - הר"ח מבין ששאלת הגמ' היא כזאת: מה הדין כשהזורק רץ לעמוד במקום שבו החפץ היה אמור לנחות ושם הוא תפס אותו? (ואפשר לתרץ כאן את שאלת הרשב"א. כנ"ל, הרשב"א טען על הבנת הר"ח בתיבת "נעקר". הרשב"א מבין ש"נעקר" קאי על כל המצב. לא היה רק עקירת גופו כאשר הוא עזב את מקומו הקודם, אלא הוא גם עקר את החפץ המהליכתי, (בלשונו של הרשב"א) "קיבלו דרך עקירה", היינו חטיפה. לעומת זאת הר"ח מבין שתיבת "נעקר" קאי רק על עצם הזורק שהוא עקר את עצמו ממקומו ורץ אחר החפץ, אבל כשהגמ' אומרת "וקיבלו", הכוונה היא שכפשוטו, הרי הוא עמד לקבל את החפץ ולא לחטוף אותו, ומזה נובע ספק הגמ').

ממשיכה הגמ' ואומרת, "מאי קמבעיא ליה? אמר רב אדא בר אהבה שני כחות באדם אחד קא מבעיא ליה." [כאן אנו עוסקים בשיטת הר"ח ולכן משתמשים בגיר' שלו].

"כשני בני אדם דמי וחיבב" (לעומת מה שמצינו בגי' שלנו 'כשני בני אדם דמי ופטור') – הרי מזה שהוא עמד לקבל את החפץ כמו שהוא, הקבלה שלו היא מאוד דומה לציור שבו הוא זרק את החפץ לחברו ונתקיימה מחשבתו עד הסוף.

"או דילמא כאדם אחד דמי ופטור" (לעומת מה שמצינו בגיר' שלנו 'כאדם אחד דמי וחיבב') – הר"ח מבין שמי שמקבל את הזריקה של עצמו - "הוי כמו שנותן מימינו לשמאלו". כלומר, אע"פ שזה נראה כמו מקום חדש, בכל זאת צריך להתבונן אחרת בגלל שאנו עוסקים בזריקה. כנ"ל בדברי האיב"ע עזרי' - אנו צריכים להסתכל תמיד על היחס בין גוף הזורק לחפץ, ובבחינה זו, באמת אפשר לומר שהחפץ לא זז, שתחילתה וסופה של הליכת החפץ היתה בגוף המעביר (וכמו שהסברנו לעיל שכדי לומר שהחפץ שייך לקרקע, צריכה להיות עקירת הגוף עם החפץ ביחד, וכאן בזריקה זה לא קיים).

ממשיך הר"ח ואומר - "דאע"פ שהעבירה ד' אמות פטור". כלומר, אע"פ שבבחינת היחס בין החפץ לקרקע החפץ זז ד' אמות או אפילו יותר, בגלל שהזורק לא עקר את החפץ עם גופו, כאילו החפץ לא זז, ולכן הוא פטור לגמרי, כי מה שחשוב זה היחס בין החפץ לגוף המעביר.

יישוב דברי הראשונים

ראינו לעיל שהרמב"ן טען שאם מקבילים את "נעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו" למי שהעביר את החפץ מימינו לשמאלו, לא שייך לומר "שתי כוחות". ובנוסף לזה גם התוס' רא"ש טען על הדמיון למי שנותן מימינו לשמאלו, שהרי בהעברה כזאת צריך להיות פטור ומותר לגמרי, ובהלכות שבת סתם "פטור", הוא "פטור אבל אסור".

נ"ל שקושיית הרמב"ן והתוס' רא"ש על דברי הר"ח עומדים רק על הבנת התוס' בדבריו. אם בודקים את הדברים כמו שהם בדברי הר"ח עצמו, רואים שבאמת אין מקום לטענת הראשונים הנ"ל. וז"ל:

"בעי ר' יוחנן, זרק ונעקר הוא ממקומו וקיבל, מהו שנמצא הוא שזרק הוא עצמו שקיבל. שני כוחותיו הללו שזרק ונעקר וקיבל, כשני בני אדם דמו וחייב, או דלמא אפילו הכי אדם אחד הוא, לא נעקר ממקום זה והונח במקום אחר אלא מקום העקירה הוא מקום הנחה, כי שניהם כאדם אחד הן. ועלתה בתיקון."

מתבארים לנו כמה דברים חשובים ממה שכתב הר"ח בעצמו לעומת מה שכתב התוס' בשמו :

- א. אין כאן שום הקבלה למי שנותן מימינו לשמאלו, ולכן השאלות של הרמב"ן והתוס' רא"ש אינם שאלות על דברי הר"ח עצמו אלא הם שאלות על ההסבר של התוס'.
- ב. כאן אפשר לראות שההסבר שהסברנו בסברא מה'אבי עזרי', מפורש בדברי הר"ח עצמו. דהיינו, מה שאמרנו שיש צד לומר שהחפץ לא זו כלל, אינו מפורש בדברי התוס'. אבל בדברי הר"ח, שכותב "אלא מקום העקירה הוא מקום הנחה", ניתן לראות בבירור את דברי ה'אבי עזרי'.

ד. שיטת הרמב"ם

אע"פ שהגמ' סיימה בתיקון, **הרמב"ם פסק לקולא**. וז"ל בפיי"ג, הטי"ו :

"הזורק ונחה בתוך ידו של חברו, אם עמד חברו במקומו וקבלה הזורק חייב שהרי עקר והניח. ואם נעקר חברו ממקומו וקבלה פטור. זרק ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או חוץ לארבע אמות פטור כאילו נעקר אחר וקבלו, שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה".

רואים מהאופן שהרמב"ם מסביר את הפטור, שהיה לו את אותו הגירסא שיש לפנינו. בגירסא שלנו ראינו את הלשון, "כשני בני אדם דמי ופטור" והרמב"ם מסביר את הפטור כך, "כאילו נעקר אחר וקבלו" היינו שאע"פ שזה היה הזורק שתפס את החפץ, הרי הוא כבן אדם חדש ויש לפטור מטעם שנים שעשאוה כנ"ל בתחילת דברינו (כשיטת רש"י).

ה'**שפת אמת**' (כאן, ד"ה "ע"י ברמב"ם") כתב שיש שני אופנים איך להבין את פסיקת הרמב"ם. מצד אחד אפשר לומר שהרמב"ם פסק לקולא מספק, היינו שבסופו של דבר הוא צריך לפסוק, ובגלל ספיקת הגמ' הוא פסק לקולא. לעומת זאת, מצד שני אפשר לומר שהרמב"ם החליט להכריע את ספק הגמ', ופסק מתוך ודאות שדבר כזה פטור אבל אסור. ע"ש. משתי ההבנות האלא יש נ"מ לדינא. ונבאר בע"ה.

אם אומרים שהרמב"ם פסק מתוך ודאות, יש לומר שבן אדם שזרק חפץ חייב מדינא לתפוס את החפץ קודם שינוח כדי להציל את עצמו מאיסור תורה. אבל אם אומרים שהוא פסק מתוך ספק, עדיף לזרק לא לרוץ אחר החפץ, שמא אם יעקור ויתפוס את החפץ, הוא עשה הנחה בידים, ועדיין יש את הצד של הספק לומר "כבן אדם אחד דמי וחייב", ולכן טוב יותר לא לעשות כלום כי הנחה ממילא עדיפה מהנחה בידים.

מדברי **המגיד משנה** כאן ודאי אפשר לראות שהוא למד כאופן הראשון, וז"ל: "ורבינו ז"ל כותב פטור במקום תיקון, וזה דרכו באלו הספקות וכו'". המ"מ מסביר שהרמב"ם הולך בשיטה זו לפסוק לקולא בכל תיקון, והוא עשה כך מתוך רצון להתייחס לכל דין שבש"ס. לכן לפי דבריו עדיף לזרק לא לרוץ אחר החפץ אלא לתת לחפץ לנוח מעצמו.